Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 129 (10726) | 1978 чылдың июнь 2, пятница | 1925 чылда тудезиллеттингеш | Өртээ 2 көп.

Прага Градынга май 30-де ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязы-биле ЧССР-ниң партия-чазак делегациязының аразынга чугаалажыышкыннар болган. ЧУРУКТА: чугаалажыышкыннар үези.
(СЭТА). (Чурукту фототелеграф-биле дамчыштыр хүлээп алган).

ДҮЖҮТКЕ ЧУГУЛА ҮЕ

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүүтүң районнарынга чораан үезинде СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң кодээ ажылдаган бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле чугаалары, оон айтышкыннары болган сүмелери биетиң ажыл-чорудулгавыска онза чугула ужурдугалыг болуп турар. Ол бүгүнү удуртулга болдурган, республиканың чер-черинде партия, совет болгаш ажылагый органнары бо чылдың часкы тарылгазын организастыг, бедик деңнелге эрттирер дээш хой талалыг ажылды чоруткан.

Бо чугула кампанияга белеткелди чорудар үеде үрезинни болгаш техниканы четчелеп белеткээринге, кыпар-чаар материалдарны соорткурунче, механизатор кадрларны четчелээринче база оларның ажылын ийи эвлечелиг кылдыр организастаарынче улуг кичээнгей салдынган турган. Механизаторларның болгаш веке-даа хову ажылдакчыларының 323 звенозунган тургустунган комплекстиг 73 отрядтар амгы үеде ажылдап турар.

Бедик дүжүттүң үндезинин салыр, часкы тарылганы бедик организастыг деңнелге, эки шинарлыг доозарынга совхозтарда 43 партболүктер, партия, комсомолдуң 48 бөлүктери, а ол ышкаш депутаттарның база улусчу контрольдун постулары улуг деткимчени берген. Майның төнчүзүге чедир ажылагыйларга тараа культураларының чаштырылгазы колдуунда доозулган, оон сооңда мал чеминиң тарылгазы болган картофель, погаала олуртулгазы уламчылаан.

Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем, Эрзин районнарның партия, совет болгаш ажыл-агый органнары тараа культураларының тарылгазын организастыг чорударын хандырган. «Бурүлгаар», «Революцияның чалбыжы», «Коммунизмниң херели», «Кызыл тараачын», «Хадыы» совхозтарның ховуларынга күш-ажылды организастаарының инатовчу аргазын ажыглаан, тараа культураларының тарылгазын кыска хугеезиде эки шинарлыг доозкан. «Россия» совхозтуң механизаторларынга 5 муң ажыг гектар деңге бүгү тараа культураларын тарып, чажарынга чүгле 120 шак негеттинген.

«Тинилелге», «Саян», «Октябрь 30 чылы» совхозтарда комплекстиг отрядтар (начальниктер» эштер Овдар, Маадыр, Куулар) ажылды организастыг чорудун турар. «Барлык» совхозта Хомушку. Шактар оларның суттатчы звенолары нормазын дыка ажыр күүселиг келгеннер. «Алдан-Маадыр» совхозтуң тараажыкылары болгаш механизаторлары үш муң ажыг гектар шөлдүң суттарылгазын эки шинарлыг чорутканнар. Часкы тарылгага чүс-чүс механизаторлар күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүскеннер. Оларга К. Каллар-оолду («Октябрь 30 чылы совхоз»). К. Кызыл-оолду («Улуг-Хая» совхоз), Е. Кунаев, Овчаров («Кызыл тараачын»), Ефимов, Оглезнев (Дуржулга станциязы), И. Монгуш, («Ленинчи орук») болгаш веке-даа хөй-хөй эштерни хамаарыштырып болур.

Оон-биле чергелештир чамдык совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистериниң талазынган часкы хову ажылынга белеткедип кошкак чоруткаларындан оң чугула ажыл-херекти шинары багай, организас чок эрттирип турарын база айтыр херек. Ам оларда парткомнар маңаа негелдеп кошкадып, ховунуң ажыл-шынчилериниң ортузунга социалистиг чарыштыг четпес организастаан. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, С. К. Тока аттыг, «Сүт-Хол», «Барлык», «Енисей» совхозтар тараа культураларының тарылгазын дыка шүүлген байдалдыг чорудун, оңу саадаткан. Барлын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Кызыл районнарның ажыл-агыйларынга картофель, погаа олуртулгазы базаа хожудан турар.

Бо чылын республиканың кодээ ажыл-шынчилериниң мурнунда 260 муң тонна тараачы, 18,7 муң тонна картофельди болгаш 8,9 муң тонна погааларны өстүрүп, ажаан алыр кол сорулга туруп турар. Чер-черде партия организацияларының политмассалыг болгаш организакчы ажылы оң чугула сорулгаларны боттандырарынче угланган турар ужурлуг.

Чер ажылының культуразын белдирер, бүгү кодээ ажыл-агый культураларының чайгы ажаалдазының технологиязын шынгыы сагыыры — айыттынган сорулгаларны чедип алырынга улуг курлавыр болур. Тараа шөлдериниң структуразын сайзырангайгыларын, тарылга ажычештирилгезин шинчээдип алыры, минералдыг болгаш органиктиг чемнөчидилгелериниң хемчээлин көвүдедип, оларны ажыктыг кыдыр ажыглаары маңаа бирги чергениң үлүүр-дүзалыг.

Ховуларже органиктиг чемнөчидилгениң шапкын соорткур талазы-биле социалистиг чарышты калбарткын, ол сорулгабиле үлүш-дүжүткүр чоруктуң отрядтарын совхоз бүрүзүнге тургузуп, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлгелериниң күжүн болгаш чепеек-херекселиин маңаа ажыглаар херек. Органиктиг чемнөчидилгелерни соорткурун болгаш төгерин куруктурулга чер ашдарылгазының үезинде чорудар болза эки, ол ашдарылга ажыл-агыйларда ам бээнин ээгелеп берген болгай. Куруктурулга ашдарылганы черниң шынчи ашдаа октаар ашдалып-биле черле чорудун болбас. Ону июньның дургузунда доозар кылдыр ажыл-херекти ыңаар чорудар херек.

Оон-биле чергелештир үнүп келген тараачы бок үнүштерден болгаш хоралаакчылардан камгалаар талазы-биле ажылды чорудар үе база келген. Тараа культуралары кулак тыртып үнүп келири билек-ле, оон бок үнүштерни үзүткээры-биле химиктиг бүдүмелдер бүлгүртүшкүнүн кылыр херек. Эрткен чылын республиканың чамдык ажыл-агыйлары тараа шөлдерин бок үнүштер дугладыр шыва ап, үнүп келгенде химиктиг бүлгүртүшкүнүг озалдап кылган, а чамдык черлерге бок үнүштер үнчээнде ону чоруткан, ону ыңаар чорударга, ажыы эвээш.

Тарылганы үлегерлиг ажаан-тежээри — ховуларны бедик продуктулуг, үнүп дүжүткүр болдурарының үндезини. Бүгү ажылды ылаптыг чорудар болгаш оон технологиязын бичиндээ хажыдып болбас херек. Кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедиктерине суттарылга аажок улуг ужурдугалыг. Ынчалзажок эрткен чылдарның байдалындан көөрге, хөй-хөй ажыл-агыйлар тараа озуп үнүп олурда, чамдык шөлдерни суттарбаан, ол ажылды багай шынарлыг чоруткан, чашкынналдырар машиналарның чүгле 50—60 хуузун ажыглап келген болгаш олар колдуунда-ла чаңгыс эдчегбиле ажылдап тургулаан.

Тараның озуп үезинде суттарылгазын бо чылын амдыгында Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарның совхозтарында чүгле үш муң гектар хире шөлге чоруткан, а өскелери ол чугула ажыл-херекче кирбээн. Чаштырылга машиналарын, а ол ышкаш бута-сумунарны ажыглавышаан. Ынчалдыг суттарылганы бүгү черлерге чорудары эргежок чугула.

Тываның ховуларынга агротехниктиг бүгү хемчегларни шудурту боттандырары тараа бүдүрер талазы-биле СЭКП-ниң XXV съезиниң айтышкынын, онгу беш чылдың үшкү чылының планын база кодээ ажыл-шынчилериниң алган есөнчүлүстиг хүлээлгезин чедишкинниг күүселдиринге улуг иштин бээр. Ховуларга бедик дүжүттү өстүрер дээш чоруттунар бүгү ажыыже чер-черде партия организацияларының докпамал кичээнгейни салып, маңаа улусчу контролерларны, кодээнин хөй-иштин актының идепкейлиг кнарантирер ужурлуг.

ЧЕХОСЛОВАК-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЧҮЛҮГ КӨӨРГҮЗҮҮ

Прагага байырлыг хурал

ПРАГА, май 31. (СЭТА-ның тускай корр.). Чехословакияның Национал фронтузунун партия, күрүне болган чазак органнарының база организацияларының төлөөлекчилериниң эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы-биле ужуражыышкынга турааскаатказын байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. И. Елатов база олурушкан.

Президиумда ЧКП ТК-ның Президиум кежигүннери В. Биляк, К. Гофман, В. Гула, А. Индра, А. Капек, Й. Кепный, Й. Корчак, Й. Ленарт, Л. Штроугал, П. Колотка, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидаттар М. Грушковиц, М. Якеш, Чехословакияның Коммунистиг партиязының болгаш чазаавын оон-даа өске удуртукчулары.

ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнерин күүсеткеш.

Хуралды ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанның Даргазы Л. Штроугал ажыткан.

Чехословак улустуң улуг өнүгү СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязынга — эң-не эргим аалчыларга, Ленинниң чүүтүнүң төлөөлекчилериниң байыр чөдирер дээш бис Праганың төөгүзүт Градынга чыгыыр келдивис деп, ол чугаалаан.

Ол сөстерни чылгааннар адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Таарымчалыг байдалдарның аас-кежик болуп таварышкынын ёзугаар Силерниң Чехословакияга аян-чорук кылып келгениңер чогум-на майга болуп артып турар-дыр, бисти хостаанывыс уттундурбас хүнеринин дугайында дириг сактыышкынар майбиле аажок сырый холбашкан болгай.

Хостаага соолунде бистиң социализмниң баштайгы чүүт-биле кады эртеп үлүг оруузуту ам өөрүн четтиришкин, хүндүткел болгаш ынакшыл-биле сактып турар бис. Чехословакияга социализм тургузуушкунунга, оон чаалап алышкынынарын камгалазырынга совет үлүстүн болгаш оон Ленинчи Коммунистиг партиязының найгамчык үлүг болгаш эгээртинмес дузалын өөрүп четтиришкин, хүндүткел база ынакшыл-биле аажок бедик үнелеп турар бис. Аксы-дунма эвилелге болгаш бот-боттарывыска ажыктыг кады ажылдажылгага дыка бүзүрээр бис.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң шылгарангай ажылдакчызынга, Чехословакияны хостаарында шүүт болду киришкен болгаш бистин чүүттарывыстың аразында бүгү талалыг харылзаалары быжыглаарынга үлүг эчы-хавыналдырлыг кижиге, бистиң бүгүдевиске чоок Леонид Ильич Брежневке база катап байыр чедирер аргалыг болганывыска коңчуг өөрүн тур бис деп, оратор байырлыг хуралдың ажыын часкаашкыны-биле утпаан.

Тааарымчалыг байдалдарның аас-кежик болуп таварышкынын ёзугаар Силерниң Чехословакияга аян-чорук кылып келгениңер чогум-на майга болуп артып турар-дыр, бисти хостаанывыс уттундурбас хүнеринин дугайында дириг сактыышкынар майбиле аажок сырый холбашкан болгай.

Хостаага соолунде бистиң социализмниң баштайгы чүүт-биле кады эртеп үлүг оруузуту ам өөрүн четтиришкин, хүндүткел болгаш ынакшыл-биле сактып турар бис. Чехословакияга социализм тургузуушкунунга, оон чаалап алышкынынарын камгалазырынга совет үлүстүн болгаш оон Ленинчи Коммунистиг партиязының найгамчык үлүг болгаш эгээртинмес дузалын өөрүп четтиришкин, хүндүткел база ынакшыл-биле аажок бедик үнелеп турар бис. Аксы-дунма эвилелге болгаш бот-боттарывыска ажыктыг кады ажылдажылгага дыка бүзүрээр бис.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң шылгарангай ажылдакчызынга, Чехословакияны хостаарында шүүт болду киришкен болгаш бистин чүүттарывыстың аразында бүгү талалыг харылзаалары быжыглаарынга улуг эчы-хавыналдырлыг кижиге, бистиң бүгүдевиске чоок Леонид Ильич Брежневке база катап байыр чедирер аргалыг болганывыска коңчуг өөрүн тур бис деп, оратор байырлыг хуралдың ажыын часкаашкыны-биле утпаан.

Прага метрозунуң тудугжуларының бригадири ЧССР-ниң Социалистиг Күш-ажылының Маадыры М. Латвак хуралга чүве чугаалаан. Л. И. Брежнев баштаан совет делегациязынга ол изиг байыр чедирген. Чехословакияның ажылчы чоннары эш Л. И. Брежневти совет үлүстүн шылгарангай удуртукчузу — бистиң эң чоок өөнүүвүс кылдыр билиңер деп, ол ажылчын чугаалаан.

Социалистиг сайзырангай нииталелдиг тургузарынга бис аас-кежиктиг болган бис. Совет Эвилелиниң дургулгазынга даянып, эртеминиң болгаш техниканың эң ча, чедишкиннерин ажыглап, оон иштинде Прага метрозун тударынга оларны ажыглап болур бис. Совет Эвилелиниң Чехословакияга дузазы — социалистиг интернационализмниң принциптерин практикага боттандырганының көскү үлегер-чижээ, ол принциптерге совет ажылчын аңгы, бүгү совет улус шынчы деп, М. Латвак демделээн.

«Шопорня» деп чаңгыс аай кедээ ажыл-агый кооперативиниң даргазы Социалистиг Күш-ажылының Маадыры Й. Гала Чехословакияның кодээ ажыл-агый будүрүлгезинин чедишкиннерин демделээн. Социалистиг тургузуушкунун орулгарынга Чехословакияның чедип алган чедишкиннери ЧССР биле ССРЭ-ниң ажы-дунма кады ажылдажылгазы тудуш болбашкан, ол кады ажылдажылга поштаамал хөлөкүн турар болган киржикчилери үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле утпаан.

Прага метрозунуң тудугжуларының бригадири ЧССР-ниң Социалистиг Күш-ажылының Маадыры М. Латвак хуралга чүве чугаалаан. Л. И. Брежнев баштаан совет делегациязынга ол изиг байыр чедирген. Чехословакияның ажылчы чоннары эш Л. И. Брежневти совет үлүстүн шылгарангай удуртукчузу — бистиң эң чоок өөнүүвүс кылдыр билиңер деп, ол ажылчын чугаалаан.

Социалистиг сайзырангай нииталелдиг тургузарынга бис аас-кежиктиг болган бис. Совет Эвилелиниң дургулгазынга даянып, эртеминиң болгаш техниканың эң ча, чедишкиннерин ажыглап, оон иштинде Прага метрозун тударынга оларны ажыглап болур бис. Совет Эвилелиниң Чехословакияга дузазы — социалистиг интернационализмниң принциптерин практикага боттандырганының көскү үлегер-чижээ, ол принциптерге совет ажылчын аңгы, бүгү совет улус шынчы деп, М. Латвак демделээн.

«Шопорня» деп чаңгыс аай кедээ ажыл-агый кооперативиниң даргазы Социалистиг Күш-ажылының Маадыры Й. Гала Чехословакияның кодээ ажыл-агый будүрүлгезинин чедишкиннерин демделээн. Социалистиг тургузуушкунун орулгарынга Чехословакияның чедип алган чедишкиннери ЧССР биле ССРЭ-ниң ажы-дунма кады ажылдажылгазы тудуш болбашкан, ол кады ажылдажылга поштаамал хөлөкүн турар болган

Чехословакияның Эртеминер академиязының вице-президентизи, академик Б. Квасил чехословак эртемденнериң, чырыдышкын болган культура ажылдакчыларының мурнундан ЧССР-ниң эртем болган культуразының дыка хөй адыларының хөгжүдезинге чедирген улуг дузазы дээш ССРЭ-ге, Совет чуртун улузунга болгаш эш Л. И. Брежневтиң бодунга изиннге өөрүн четтиргенин илергейлээн. Совет Эвилели-биле эртем-техниктиг кады ажыздажылганың чехословак эртеминиң чедишкинниг хөгжүдезинге үжүр-дузазының көскү херечизи бистиң кижилеривистиң космос кораблинге делегейге эң баштай кады үжүткээнге болган деп, оратор онзалап демделээн.

Совет улус, совет эмнякчар, оларның маадырлыг эртеми үезе болгаш амгы үеэ ЧССР-ниң аныяктарына үлегер-чижек болур дээрзинин дугайын Экономиканың дээди школазының студентизи Э. Якубова чугаалаан. Эргим эш Брежнев, совет кижилериниң, совет коммунистериниң эң-не кайгамчык эки, эң-не чаагай мөзү-шынарларының боттанышкынын Силериниң күүрүүгерден, Силерниң бүгү амыдыралындан болгаш ажыл-чорудулгачадан көрүп турар бис. Бичии черге маадырлыг тулчуушкынар дугайында база дайын сөөлүнде чылдарда совет улус ажыл-агыйын катап тургускынының дугайында Силерниң сактыышкынарынар чехословакиялыларында, Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузунда хамаатыларның эрге, хүлээлгелерин деңге көргенин үүлдүг деп көрдүм. Республиканың Конституциязының сес, домак бүрүзү бистиң харысалгалыг болурувусту негеп, ажылчын кижи бүрүзү бодунуң даанган ажылынга ак сеткилдиг болуруп, планныг онаалданы долдур болгаш ажыр күүседир дээш демисежиринче кыйгырып турар-дыр, — дээн.

Шеверлекчи Нина Долгова сөс алгаш:

— ССРЭ-ниң база Россия Федерациязының Үндезин Хоойлуларынга дүүштүр ажылдап кылган бо Конституциядә ажылчы чоннарга калбак эргелерни тыысын турар. Ынчалгаш бистиң бригаданың кежигүнүнери бо чугула документиге сорук киргеп болгаш онгу беш чылдың үшкү чылынга планныг онаалдаларны күүседир дээш улам шудурту ажылдап турар — деп чугаалаан.

— Ажылчын кижи дээш, совет хамаатызы кижи дээш, ада сагыш салышкынын дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүн четтиргенимни бригаданың кежигүнериниң мурнундан илереттим — деп, чазаныкчы Нётр Кучеренко бодунуң сөзүнүң эгезээн — ССРЭ-ның болгаш РСФСР-ниң чаа Конституциязыларында, Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузунда хамаатыларның эрге, хүлээлгелерин деңге көргенин үүлдүг деп көрдүм. Республиканың Конституциязының сес, домак бүрүзү бистиң харысалгалыг болурувусту негеп, ажылчын кижи бүрүзү бодунуң даанган ажылынга ак сеткилдиг болуруп, планныг онаалданы долдур болгаш ажыр күүседир дээш демисежиринче кыйгырып турар-дыр, — дээн.

Шеверлекчи Нина Долгова сөс алгаш:

— ССРЭ-ниң база Россия Федерациязының Үндезин Хоойлуларынга дүүштүр ажылдап кылган бо Конституциядә ажылчы чоннарга калбак эргелерни тыысын турар. Ынчалгаш бистиң бригаданың кежигүнүнери бо чугула документиге сорук киргеп болгаш онгу беш чылдың үшкү чылынга планныг онаалданы күүседир дээш улам шудурту ажылдап турар — деп чугаалаан.

— Ажылчын кижи дээш, совет хамаатызы кижи дээш, ада сагыш салышкынын дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүн четтиргенимни бригаданың кежигүнериниң мурнундан илереттим — деп, чазаныкчы Нётр Кучеренко бодунуң сөзүнүң эгезээн — ССРЭ-ның болгаш РСФСР-ниң чаа Конституциязыларында, Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузунда хамаатыларның эрге, хүлээлгелерин деңге көргенин үүлдүг деп көрдүм. Республиканың Конституциязының сес, домак бүрүзү бистиң харысалгалыг болурувусту негеп, ажылчын кижи бүрүзү бодунуң даанган ажылынга ак сеткилдиг болуруп, планныг онаалданы долдур болгаш ажыр күүседир дээш демисежиринче кыйгырып турар-дыр, — дээн.

Шеверлекчи Нина Долгова сөс алгаш:

— ССРЭ-ниң база Россия Федерациязының Үндезин Хоойлуларынга дүүштүр ажылдап кылган бо Конституциядә ажылчы чоннарга калбак эргелерни тыысын турар. Ынчалгаш бистиң бригаданың кежигүнүнери бо чугула документиге сорук киргеп болгаш онгу беш чылдың үшкү чылынга планныг онаалданы күүседир дээш улам шудурту ажылдап турар — деп чугаалаан.

— Ажылчын кижи дээш, совет хамаатызы кижи дээш, ада сагыш салышкынын дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүн четтиргенимни бригаданың кежигүнериниң мурнундан илереттим — деп, чазаныкчы Нётр Кучеренко бодунуң сөзүнүң эгезээн — ССРЭ-ның болгаш РСФСР-ниң чаа Кон-

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛ-БИЛЕ

Совет Тываның ажылчы чоннары Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязын хүлээп алганын сеткил ханыышкын-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турар.

МИТИНГИЛЕР

«Большевик» совхозтуң ажыл-шынчилериниң митингизинге партком секретары С. А. Донгак чүве чугаалаан. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чаа эрткен сессиязының ажылының дугайында чыылганнарга таныштырган.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының эргелекчизи Иргит Түмей-оол аңаа сапал берген. Онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартында ферма коллективи олардан ажыр 10 тонна сүтүг күүгенге садарын хүлээнип турарын ол чугаалаан.

Совхозтуң хойжу бригадазының бригадири Ховалыг Эрес-оол ол митингиге коллективтиң хойжулары Арысканда кыргылда пунктузун чогуур ой-шаанда септеп, шепезинде кыргыдаңы июль 8-те эгелээр деп турарын чугаалаан.

Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязын хүлээп алганынга тураскаатказын хурал Карл Маркс аттыг совхозка база болган. Ажыл-агыйның ишчилериниң эрткен сессиязының дугайында совхоз директору Б. С. Донгак дыңнадыг кылган. Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың ол ада сагыш салышкынынга харыы кылдыр улам шудурту ажылдаарын совхозтуң ишчилери хүлээпгеннер. Ылаңгыя чолаачы Сат Дадар-оол бо чылдың тонна-километр эртер планын 110 хуу күүседир деп хүлээлгезин эде көрүп, 120—130 хуудан кудулаттыр чугаалаан.

Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазының саанчызы Чечек Ондар Конституцияны хүлээп алганынга алдар кылдыр ферма коллективи чартык чылдың планныг онаалдазын 105 хуу күүседир деп хүлээнгеп дээрзин чугаалаан, ол боду планныг онаалдазын 110 хуудан кудулаттыр деп хүлээнгеп.

Тываның баштайгы Үндезин Хоойлузуун хүлээп алганынга тураскаатказын хуралдар Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга комбинадынга, ыяш ажыл-агый участогунга болгаш веке-даа будүрүлгелерге болгулаан.

М. СЕВЕН.

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ СӨЗҮ

Тыва АССР-ниң Дээди Соведи ээлчег чок сесси сессиязынга республиканың баштайгы Үндезин Хоойлузун хүлээп алган. Ол төөгүлүг болуушкунга тураскаатказын митингилер Кызылдың автоорук техникумунга, «Тыватрансэргелелдиң» көжүп чоруур механизастаттынган колонназынга болгаш «Кызыл ПЭС-тудуг» эргелелиниң тудугжу бригадазынга болгулаан.

Кызылдың № 15 школазындан ыраак эвесте чаа беш кааттыңнын тудуу доостур четкен. Ында шеверлекчилер биле чазаныкчылар бригадалары арткан, олар-ук бажыңны ажыглалга киирер дээш ажылдап турарлар.

Ол бригадаларның кежигүнерин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок сесси сессиязының материалдарыбиле танышар дээш чаңгыс черге чыгыын келдивис.

Эргелелдиң партия организациязының секретары Тамара Александровна Воронпова чаа болуп эрткен сессияның ажылының дугайында, ацаа Тыва АССР-ниң бирги Конституциязын хүлээп алганын чугаалааш, түңнелинде мынча дээн:

— Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок сесси сессиязы онзагай байдалдыг болган. Бистиң республикавыстың төөгүзүнге улуг болдуушкун болур баштайгы Конституциязы хүлээп алганы — Тываның амыдыралынга политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүлүүшкунну болдурган. Эргелелдиң ажылчыларын, инженер-техниктиг ажылдакчылары, Тыванның бүгү ажыл-ишчилеривиле бир дөмей, Коммунистиг партиягa, оон Ленинчи Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң бодунга өөрүп четтиришкинин илереттинивис, Конституциязын хүлээп алганынга өөрүп, байырлап турар. Ол бистиң чаа-чаа ажыл-херектерже кыйгырып, иланныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш шудурту ажылдаарын хүлээдириип турар-дыр — дээн.

Шеверлекчи Нина Долгова сөс алгаш:

— ССРЭ-ниң база Россия Федерациязының Үндезин Хоойлуларынга дүүштүр ажылдап кылган бо Конституциядә ажылчы чоннарга калбак эргелерни тыысын турар. Ынчалгаш бистиң бригаданың кежигүнүнери бо чугула документиге сорук киргеп болгаш онгу беш чылдың үшкү чылынга планныг онаалданы күүседир дээш улам шудурту ажылдап турар — деп чугаалаан.

— Ажылчын кижи дээш, совет хамаатызы кижи дээш, ада сагыш салышкынын дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүн четтиргенимни бригаданың кежигүнериниң мурнундан илереттим — деп, чазаныкчы Нётр Кучеренко бодунуң сөзүнүң эгезээн — ССРЭ-ның болгаш РСФСР-ниң чаа Конституциязының бирчыл болган оюнда, күрүне комиссиязынга дужаар соруларны салганнар.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТА: митинг үезинде. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧОРГААРАЛЫМ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Конституциязын (Үндезин Хоойлузун) хүлээп алганы биске төөгүлүг улуг болуушкун. Тыва АССР-ниң төөгүзүнде бирги Конституциязы, ынында кирген бүгү үүлдерни бүрүнү-биле үүлдүгзүнүп деткивишаан, беш уругнуң иези, мен өөрүшкүмүү, чоргаарал-ымны илереттим.

ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң чаа Конституциялараның алдын хереллиниң, Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салышкынынын ачызында Совет Эвилелиниң хамаатызы деп бедик чаагай адымны арыг-силиг-биле сагывышаан, Тываның Үндезин Хоойлузун номчуп танышкаш, сеткил-сагыжым оорушкү-биле долду.

Бисте быжыглаан төрүүр кодан хойнуң ажаалдазын экижитивишаан, бо чылың төрүүр 100 хойдан-на 100 хураганны, бир хойга онаалтыр 2200 грамм дүктү алырын, он тоннадан эвээш авес сигенин белеткээрин хүлээнген бис. Хүлээлгемни ажыр күүседип, төрүүр 100 хойдан-на 116 хураган алдым. Хойнуң чаагай ажаалдазын экижидип, дүкке чидирир болдурбас дээш болдунар хемчегларни ап тур мен. «Не көрбээнин кызы көөр» деп тыва улустуң мерген үлегер домаа бар. Ол домактың алыс шынын мээң бөгүнгү амыдыралым бадыткап турар.

Татьяна ОНДАР,
Чөөн-Хемчикте «Искра» совхозтуң хойжузу.

ЧЕХОСЛОВАК-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЧҮЛҮГ КӨРГҮЗҮҮ

Прагага байырлыг хурал

Эш Г. ГУСАКТЫҢ чугаазы

Эргим эш Брежнев!

Эргим совет эштер болган өнүктер!

Хүндүлүг эштер!

Бис өөрүшкүүлүг, байырланчыг байдалда туруп турар-дыр бис. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, бистиң улузувустуң удуг өнүүү, Чехословак Социалистиг Республиканың ийи дакпыр Маадыры эш Леонид Ильич Брежнев баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязынга Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ЧССР-ниң чазааның, Национал фронтуунуң Төп Комитединиң өмүнээзинден үстүг чехословак улустуң өмүнээзинден чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур бис. **(Диңмиттиг, үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Эргим эш Брежнев!

Бистиң Төрөөн чуртувустуң хосталгазының дөрт киржикчизи Силерни, ленинчи партинның болган совет улустуң ыңчы оглу Силерни, ярмаңиналдыг марксизчи-ленинчи болган бүзүредиг интернационалчы Силерни, коммунистиг база ажылчын шимчээшкинниң мерген үгааныг болган дүржүлгалыг шылгарангай ажылдакчыны Силерни, бүгү делегейге быжыг тайбың дээш моган-шылаг чок демиселчи Силерни бис ханызы-биле хүндүлээр бис. Бистиң улус-чонувус шын сеткилдиң найыралын Силерге илередип, Силерни эрес-дидим, мерген үгааныг болган чаагай сеткилдиг киижи дээш, бистиң кезээде бидчирвине эң чоок, эң ыңчы өнүүүвүс дээш хүндүлел-биле көрүп турар. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Совет Социалистиг Республиканың партиязак делегациязының аянчоруу болза бистиң партияларывыстың болган улус чонаарывыстың аразында бүзүлбас найыралдың болган бүгү талалыг кады ажылдажылганың үргүлчү быжыгып турар халчызаа-холбаазының база бир чайынначак илерээкизи боон турар-дыр. Бистиң халчызааларывыс ханы төөгүлүг дазылдарлыг. Чүл дээрге Октябрьның социалистиг Улуг революциязының салдарының адаа-биле 60 чыл бурунгаар чехословак коммунистерниң болган партия кежигүнүң эвестериниң хөй санныг дилегларин күүседир деп төөгүлүг шинтпир социалистиг интернационализмге ыңчы чоруктуң, социализмниң ыдыктыг херээн кады камгалаар талазы-биле бүзүредиг чоруктуң илерээкизин боон турар, социалистиг чурттарның аразында харылзааларның чаа дээди хевирлерин социалистиг интернационалчылдың үүнүн кээп турар. Ол үеделинге социалистиг чурт бүрүзүнүң амыдыралы байлакшын база бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының күүч-күжү өзүп турар.

Эргим эш Брежнев!

Бистиң Төрөөн чуртувустуң улузунга сайзыраңгай социалистиг шинтилелдиң тудуп турганы үезинде база-ла ындыг болган. Элээн каш чылдар бурунгаар Совет Эвилелиниң болган өске-даа социалистиг чурттарның интернационалчы дузазының бис база катап бедивиле үнелээн бис. Бистиң улузувустуң революстуг чаалап эдилүвүстүң удуг керээниң тодаргай үтказын боттарының эрес-шудургу күш-ажылы-биле херек кылында боттандырып турар. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).** Ооң-биле ол бодунуң сеткил-сагыжын болган төөгүлүг дружылгазын илередип турар.

Совет улустуң ханы интернационалчы чоруу болган чаагай сеткилин бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга, дөшпилгедиг күштериңге хамаарыштыр Совет Эвилелиниң харылзаа-холбааларындан илереп турар. Ол шынарлар бистиң чуртувуска социалистиг революциянның тиилелгези дээш демиселдиң болган чаа шинтилелдиң тургузуушкунунуң үезинде база тодаргай илерээн. Социализм тургузуушкунунуң нарын сорулгаларын шинтпирлеп тура, бистер совет дружылганың ханы дестерин ажылгап, Совет Эвилелиниң дөрт дузазын хүн бүрү көрүп, четтирип турар бис.

Совет Эвилели кезээде бистин талавыска ыңчы туржүп келгенин, кажан эргежок чугула апарганда, биске ик сеткилдиг дузаны чайгылыг чок көргүзүп келгенин кажан-даа утпас бис. Ов чыл бурунгаар, Чехословакияга социализмниң салым-чолу шинтпирлеттинип турган үеде база-ла ындыг болгав. Элээн каш чылдар бурунгаар Совет Эвилелиниң болган өске-даа социалистиг чурттарның интернационалчы дузазын бис база катап бедивиле үнелээн бис. Бистиң улузувустуң революстуг чаалап эдилүвүстүң чедип ап турар чедиңшкинериден көрүп болуп. Бодунуң будүүлге күүзүүнүң, амыдырал деңнелиниң, әртем болган культура хөгжүдезиниң деңнелиниң талазы-биле Чехословакия бөгүн делегейниң сайзыраңгай дээш күүлелериниң санында хамаарыжыр.

Бистиң чедип алган бүгү чедиңшкинериниске, ажылчыкиске Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле совет киижилериң маадырлыг хөрээ болгаш эрес шулургу ажылчыжек болуп турар.

Биске, чехословак коммунистерге болгаш бистиң чуртувустуң улузунга сайзыраңгай социалистиг шинтилелди тудуп турганы үезинде база-ла ындыг болгав. Элээн каш чылдар бурунгаар Совет Эвилелиниң болган өске-даа социалистиг чурттар-биле социалистиг экономиктиг интеграциязы калбартыры болган ханыладыры бистиң улам ыңайгы экономиктиг хөгжүлдевистиң кол шугуму боон турар. Ол шаанда кады ажылдажылга социалистиг чурттарның ажылчы чоннарының материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин улам долузубиле хандырарынга, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн болгаш оларны бедиң-биле үнелээр-дир бис.

Ол бүгүнү бис эш Брежневтиң Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Советтер чуртун камгалаарының маадырлыг хүнеринии дугайында, аажок үргедиттирген улус ажыл-агыйын дайын ыңырлыг чүүл боон турар. Кооперациянның болгаш специализациянның чамдык чугула айтырыглары, ылаңгыя машина тудуушкуну, энергетика, химия талазы-биле болгаш оске-даа хөй-хөй чүүлдер талазы-биле чедиңшкинниг шинтпирлеттинип турар.

Бистиң кады ажылдажылгавыстың мөңге турасказалы болур улуг-улуг тудуглар өзүп үнген. Оларның бирээзинге амгы үеде Прага метрополитенинің тудуу хамааржыр, ол болза чехословак-совет найыралдың тудуу боон турар болгаш ук метрополитен бистиң найысыладдың чурттакчыларының кезээде чоргаарларлыр чүүлү апаар база ольрның амыдыралын улам таварымчалыг болдурар.

Байлак шинтилел болгаш культура харылзаалары ботботтарын билчирип экижиддеринге, бистерниң национал культураларывысты байлакшыдарынга адыг боон, социалистиг гуманизмниң ёзуузунга чаа кижини кижизидип өстүреринге дузалап турар. Бистиң чурттарывыстың областарының болгаш районнарының аразында заводтарының, чогаадыкчы ажылдакчыларының, күш-ажылчы коллективтериниң хөй-шинтө организацияларының болгаш хамаатыларының аразында дөрт харылзаалар ол талазы-биле улам улуг үжүр-дузалыг боон бар чыдар.

Интеркосмос талазы-биле берге болгаш чугула программаны боттандырарынга бистиң чуртувус база киржип турарынга онза чоргаарланып турар бис. Ооң-биле холбаштыр совет эштери-биле кады космосче ужудуп үнер болгаш ол талазы-биле социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының чаа чадазын ажыдар арганы бистиң чурттуң хамаатызынга тывысканы дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, Совет чазакка болгаш эргим эш Брежнев, Силерге, чехословак улустуң өмүнээзинден өөрүп четтиришкинни илередирин күзээп ийик мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Хүндүлүг эштер!

Чехословакияның Коммунистиг партиязы идея талазыбиле бижыг болгаш сырый каттышкан, бистиң шинтилелдиң бүгүдеге билдингир удуртукчу күжү боон турар. ЧКП ТК-ның XI пленумунуң шинтпирлери партияның кежигүнерин болгаш бистиң чурттуң бүгү ажылчы чоннарын ажылкеректи деңнеча ёзу-биле шүгүмчүледдиг болгаш харыссалгалыг кеөрүүче. XV съездиниң айтыкпы эчис болгаш амгы сорулгаларны амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдың улам дээштиг хевирлерин болгаш методтарын дидеп тыварынче үглап турар, Оны партия эге организацияларының отчёт-соңгудалыг хуралдары-даа, ол шыкаап ийи неделя бурунгаар доозулган партияның область конференциялары-даа бадыткаан.

ЧКП-ниң XV съездизиниң айыткан угланышкының Чехословакияның ажылчы чонпарының чогаадыкчы идепкей болгаш сорук киришкин-биле боттандырып турары бистиң партиявыска, партияның политиказы улус чонуң эргежыктарын илередип турар дээрзинге оларның бүзүрелин. эң-не берге шаптараазынарны ажып эртер шыдамыл. эң-не аар когаралдарның-даа үнези-биле Совет Төрөөн чуртуның хамаарышпас чоруун болгаш хосталгазын камгалап алырынга чайгылыш чок шинтпирлиң — ол бүгү шынарларны бис магадаар болгаш оларны бедиң-биле үнелээр-дир бис.

Ол бүгүнү бис эш Брежневтиң Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Советтер чуртун камгалаарының маадырлыг хүнеринии дугайында, аажок үргедиттирген улус ажыл-агыйын дайын ыңырлыг чүүл боон турар. Кооперациянның болгаш специализациянның чамдык чугула айтырыглары, ылаңгыя машина тудуушкуну, энергетика, химия талазы-биле болгаш оске-даа хөй-хөй чүүлдер талазы-биле чедиңшкинниг шинтпирлеттинип турар.

Бистиң кады ажылдажылгавыстың мөңге турасказалы болур улуг-улуг тудуглар өзүп үнген. Оларның бирээзинге амгы үеде Прага метрополитенинің тудуу хамааржыр, ол болза чехословак-совет найыралдың тудуу боон турар болгаш ук метрополитен бистиң найысыладдың чурттакчыларының кезээде чоргаарларлыр чүүлү апаар база ольрның амыдыралын улам таварымчалыг болдурар.

Байлак шинтилел болгаш культура харылзаалары ботботтарын билчирип экижиддеринге, бистерниң национал культураларывысты байлакшыдарынга адыг боон, социалистиг гуманизмниң ёзуузунга чаа кижини кижизидип өстүреринге дузалап турар. Бистиң чурттарывыстың областарының болгаш районнарының аразында заводтарының, чогаадыкчы ажылдакчыларының, күш-ажылчы коллективтериниң хөй-шинтө организацияларының болгаш хамаатыларының аразында дөрт харылзаалар ол талазы-биле улам улуг үжүр-дузалыг боон бар чыдар.

Интеркосмос талазы-биле берге болгаш чугула программаны боттандырарынга бистиң чуртувус база киржип турарынга онза чоргаарланып турар бис. Ооң-биле холбаштыр совет эштери-биле кады космосче ужудуп үнер болгаш ол талазы-биле социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының чаа чадазын ажыдар арганы бистиң чурттуң хамаатызынга тывысканы дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, Совет чазакка болгаш эргим эш Брежнев, Силерге, чехословак улустуң өмүнээзинден өөрүп четтиришкинни илередирин күзээп ийик мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Хүндүлүг эштер!

Чехословакияның Коммунистиг партиязы идея талазыбиле бижыг болгаш сырый каттышкан, бистиң шинтилелдиң бүгүдеге билдингир удуртукчу күжү боон турар. ЧКП ТК-ның XI пленумунуң шинтпирлери партияның кежигүнерин болгаш бистиң чурттуң бүгү ажылчы чоннарын ажылкеректи деңнеча ёзу-биле шүгүмчүледдиг болгаш харыссалгалыг кеөрүүче. XV съездиниң айтыкпы эчис болгаш амгы сорулгаларны амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдың улам дээштиг хевирлерин болгаш методтарын дидеп тыварынче үглап турар, Оны партия эге организацияларының отчёт-соңгудалыг хуралдары-даа, ол шыкаап ийи неделя бурунгаар доозулган партияның область конференциялары-даа бадыткаан.

ЧКП-ниң XV съездизиниң айтыкпы угланышкының Чехословакияның ажылчы чонпарының чогаадыкчы идепкей болгаш сорук киришкин-биле боттандырып турары бистиң партиявыска, партияның политиказы улус чонуң эргежыктарын илередип турар дээрзинге оларның бүзүрелин. эң-не берге шаптараазынарны ажып эртер шыдамыл. эң-не аар когаралдарның-даа үнези-биле Совет Төрөөн чуртуның хамаарышпас чоруун болгаш хосталгазын камгалап алырынга чайгылыш чок шинтпирлиң — ол бүгү шынарларны бис магадаар болгаш оларны бедиң-биле үнелээр-дир бис.

Ол бүгүнү бис эш Брежневтиң Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Советтер чуртун камгалаарының маадырлыг хүнеринии дугайында, аажок үргедиттирген улус ажыл-агыйын дайын ыңырлыг чүүл боон турар. Кооперациянның болгаш специализациянның чамдык чугула айтырыглары, ылаңгыя машина тудуушкуну, энергетика, химия талазы-биле болгаш оске-даа хөй-хөй чүүлдер талазы-биле чедиңшкинниг шинтпирлеттинип турар.

Бистиң кады ажылдажылгавыстың мөңге турасказалы болур улуг-улуг тудуглар өзүп үнген. Оларның бирээзинге амгы үеде Прага метрополитенинің тудуу хамааржыр, ол болза чехословак-совет найыралдың тудуу боон турар болгаш ук метрополитен бистиң найысыладдың чурттакчыларының кезээде чоргаарларлыр чүүлү апаар база ольрның амыдыралын улам таварымчалыг болдурар.

Байлак шинтилел болгаш культура харылзаалары ботботтарын билчирип экижиддеринге, бистерниң национал культураларывысты байлакшыдарынга адыг боон, социалистиг гуманизмниң ёзуузунга чаа кижини кижизидип өстүреринге дузалап турар. Бистиң чурттарывыстың областарының болгаш районнарының аразында заводтарының, чогаадыкчы ажылдакчыларының, күш-ажылчы коллективтериниң хөй-шинтө организацияларының болгаш хамаатыларының аразында дөрт харылзаалар ол талазы-биле улам улуг үжүр-дузалыг боон бар чыдар.

Интеркосмос талазы-биле берге болгаш чугула программаны боттандырарынга бистиң чуртувус база киржип турарынга онза чоргаарланып турар бис. Ооң-биле холбаштыр совет эштери-биле кады космосче ужудуп үнер болгаш ол талазы-биле социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының чаа чадазын ажыдар арганы бистиң чурттуң хамаатызынга тывысканы дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, Совет чазакка болгаш эргим эш Брежнев, Силерге, чехословак улустуң өмүнээзинден өөрүп четтиришкинни илередирин күзээп ийик мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Хүндүлүг эштер!

Чехословакияның Коммунистиг партиязы идея талазыбиле бижыг болгаш сырый каттышкан, бистиң шинтилелдиң бүгүдеге билдингир удуртукчу күжү боон турар. ЧКП ТК-ның XI пленумунуң шинтпирлери партияның кежигүнерин болгаш бистиң чурттуң бүгү ажылчы чонп

ЧЕХОСЛОВАК-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЧҮЛҮГ КӨРГҮЗҮҮ

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Төнчүү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

Бистиң изиг күзеливис—кандыг-даа думбей-карацгы күштер дайынның балдызын кажан-даа дедир үштүп экпеп шыдавас кылдыр, шак ынчаар, черже хандыр, чидир хөөп каапгары болур. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).** Политиктиг чавырлышкыны черге чавырлышкыны-биле тудуштурар дугайында, ядролуг чепсекти киришпгир, чепсекти дүжүрер талазы-биле бүгүнү хаара тудуп турар чугаалажышкынарыны чорудар дугайында бистиң саналдарывыстың эчис сорулгазы ыпдыр.

Чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас талазы-биле чугаалажышкынарыны дээди чергези-биле шыңгыы болгаш шын сеткилдиг көрүп турар бис. Бистер болза, ажык чок хоозун чугаасоот кылырына удур, шаанда бир Ярослав Гашектиң кыжырыш турганы «чепсекти дүжүрер талазы-биле конференция» ышкаш, чугаалажышкынынар шак ындыг чүве болу бозырге удур бис. Оон маадырлары сан-түн чок дүнеки хүралдардан болгаш шайлаашкынардан базы тенээш, дүпкан кижи бүгүдезин-не шын сеткил-биле чепсеглениринче кыйгырып турар апарганы билдингир болгай. **(Задди катпы).**

Каттышкан Нациалар Организациязының Кол Ассамблеязының чепсекти дүжүрериңге тураскааткан тускай сессиязы чоокку эрткен хүннерде Нью-Йоркта ажылын эгелээн. КНО-ның тоогүзүнде бир-ле дугаырында ооң киржикчилери чепсекти дүжүрериниң айтырыын ооң бүгү-ле комплекизи-биле чугаалажып көрүп турары ол.

Совет Эвилели, акы-дүңма социалистиг чурттар бүгү тала-биле дүүштүрүп көрген, боттуу-биле ажылдаарынга база практиктиг түңнелдерни чедип алырынга санаттынган саналдар болгаш инициативалар-биле сессияда баргап.

Чепсекти дүжүрериниң айтырыгларынга бистиң туружувустуң алыс утказын кысказы-биле чугаалаар болза, мындыг. Өске күрүнелер-биле дугурушканын ёзугаар бот-бодунга тааржыр үндезинге кызыгаарлаарынга, хоругдаарынга ССРЭ-ниң белен эвези чепсектерниң ындыг хевири чок. Чогуур чепсегленишкиннерлиг болуп турар күрүнелерниң бүрүнү-биле бот-бодунуң аайынга киреринге байдалдарынга, кымның-даа айыыл чок чоруунга когарал таварышпырбас кылдыр, бүгү үүвени чүгле ынчаар кылыры чугула. Чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээн чүткүл анаа бир арын чаган эвес, а шын сеткилдиг болуру чугула.

Чугаалажышкынынар талазы-биле бистиң кол киржикчилеривистиң туружунда чоруддешкек чүүлдер эндерин болуп турары харааданчыг. Ооң тодаргай барымдаазы бо.

Ам НАТО чөвүлелиниң сессиязы дээди дениелде Вашингтонда чылган-дыр. Ооң чамдык киржикчилери, наточу чөвүлел хүралче бар чораап, азы оон чаның кед чыда, Нью-Йоркка киргеш, чепсекти дүжүрер дугайында кавс-коя сестерин анаа. КНО-ның тускай сессиязына чугаалап турган боор-дур. А НАТО чөвүлелиниң сессиязына хөй-хөй чылдарга баш бурупгаар көрдүнген чаа шериг белеткелдериниң планнарын эңкеден чугаалажып турарлардыр. Ынчаарга барыын талакы күрүнелер кана ажыл-херек кылып, а каяа чугаа-соотбиле ыттан эрттирип турар чүвел? деп айтырыг тургустукүп келир-дир.

Чепсегленишкиннерин эндере бүдүрер чорук кымга-даа эки чүве бербес дээрзин балып алырының үезин келген. Чепсегленишкиннерин эндере бүдүрерин болдурбас болгаш чепсекти дүжүрерин шын сеткил-биле чорудар херек. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Чепсекти дүжүрериниң хероон бурунгаарладыр дээш, социалистиг чурттар эвээш эвес күжениишкинни үндүрген. Ынчаарга шаптыктаашкыннар кайы-даа хире улуг болза, тайбыңның болгаш чаагай кожа-хелбээчи чоруктуп политиказының бүгү талалакчыларыбиле кады улам бурунгаар чоруур бис, ол эң-не негеледдиг айтырыгны ынаныштыбиле, бүрүвү-биле шиитпирлээрин дилеп тывар апаар бис. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Силериниң бүгү-ле ажыл-херектериңерге чедишкиннерин силерге, аас-кежиин болгаш таагай чорукту чехословак өг-бүле бүрүүнге сеткилдиң ханызындан база катап күзээрин түнелиндэ меңээ чоп-шээреп көрүңер, эштер! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Бистиң шинти йөрээливис—Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның улустарының аны-дүңма пайыралы бижыгын турзун! **(Залга диңмиттиг адыш часкаашкыны чаңгыланы берген. Шуптузу туруп келген).**

Тайбың делгерезин! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Коммунизм делгерезин! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Хүралды хагбыштаан, Л. Штроугалдың чугаалааны болза:

Аны-дүңма харылзааларның бүгү талалыг хөгжүдезин болгаш бистиң чурттарывыстың аразында үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың түңнелдерин Силериниң ол хире иизин-биле үнелээнинер дээш. Силерге чүректиң ханыындан өөрүп четтирдивис, хүндулуг эш Брежнев. Ол биске көнчүт эргим. Силериниң состеринер бисти хей-аът кыырап турар. Ынчаарга ол сестер Чехословакия биле Совет Эвилелиниң улустарының аразында эвилелди болгаш бижыг найыралды улам-на улуу-биле бижыглаарын биске хүлээдип турар.

Чехословакия болза, бистиң үевистиң кижизинге төзептиг чаа амыдыралды аны-дүңмалышкы эвилелге, чаңгыс эпке, кады ажылдажылгага тургузуп турар социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының бижыг звенозу болуп турар болгаш кезээде ындыг болуп артар бистер марксизмленинизминиң өлүм чок идеалдарынга болгаш революстуг принциптеринге, тайбыңның, социализмниң болгаш коммунизмниң идеяларынга шынчы болур бис дээрзин Силерге база катап шынзыдарын күзеп тур бис.

Байырлыг хурал «Интернационалды» күүседирга-биле доозулгап.

(СЭТА).

* * *

Прага-биле танышкан

ПРАГА. (СЭТА-ның тускай корр). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы май 31-де, хүнүң ийиги чартыында Прага хоорай-биле танышкан. Хоорайның дургаар аян-чоруккa ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизин Г. Гусак киришкен.

Аалчылар Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп турар Прага метрополитенинге чораан. Тудугну ССРЭ-ниң спецналистериниң дорт киржилгези-биле чорудуп турар, совет будүрүлге черлери ынаар ең чаа техниканы, дериг-херекселдерни, вагоннарны чорудуп турар. ЧССР-ниң пайысылалының чурттакчылары ону чехословак-совет пайыралдың тудуу деп адап турар.

Леонид Ильич Брежнев, совет өске-даа аалчылар партия хоорюмуның болгаш хоорайның национал комитединиң удурткучуларына үдедип алган, метронуң «Клемент Готвальд аттыг көвүрүү» деп станциязында чораан. Ооң соонда олар тускай посад-биле «Музей» деп станцияга келген. Леонид Ильич тураскаал дептеринге мынча деп бижээн:

«Прага метрозу кайгамчык сонуургалды арттырды. Ооң тудуу — Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның арасында кады ажылдажылганың эки чижээ, бистиң улустарывыстың пайыралының үретүңелдиг чоруунуң чайынанчак хереглиэ.

Метро тудугжуларының коллективинге, бо ажылдарда киржип турар совет спецналистерге оларның мурнунда салган сорулгаларны моон соңгаар-даа алдарлыг-биле күүседирин күзеп тур бис.

Совет болгаш чехословак улустарның аны-дүңма кады ажылдажылгазының чаагай символдары удам өзүп турзун!

Л. И. БРЕЖНЕВ».

Совет аалчылар ол-ла хүн Праганың төвүнде Гиберд кудумчузунда В. И. Ленинниң музейинге барып чораан. Музей ажыткан ол бажыңга 1912 чылдың январь айда В. И. Ленинниң удурткулгазы-биле Коммунистиг партияның тоогүзүнге чугула рольду ойнаан РСДРП-ниң VI (Прага) Бүгүроссия конференциязы эрткен.

Эш Л. И. Брежнев, делегациянның кежигүннери музейниң делгирлерин көргеп. Музейниң хүндулуг аалчылар дептеринге дараазында чүүлдү бижээн:

«Владимир Ильич Ленинниң музейинге чораапывыс сеткил ханыышкының болдурду. 66 чыл бурунгаар, маңаа В. И. Ленинниң удурткулгазыбиле РСДРП-ниң тоогүзүнү VI Прага конференциязы эрткен. А бөгүн Ленинниң хөрээ Совет Эвилелинде, Чехословакияда, өске-даа хой чурттарда тиилеп турар. Ооң идеалдары коммунистиг келир үеже кижи төрелгетенниң оруун чырыдып турар.

Музейниң делгирлеринде ленинчи идеяларны аны-дүңма Чехословакияда чогаадыкчы ажыглап турары-биле сайзырангай социалистиг пикпилелди туружуларга ооң чедишкиннерин холбаштырыш көргүскени эки-дир.

Кончут чугула болгаш ажыктыг ажылынга улам улуг чедишкиннерлиг болурун В. И. Ленинниң музейниң коллективинге сагыш-сеткилиистиң ханызындан күзеп тур бис».

* * *

Братислава-да чеде берген

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы май 31-ниң кежээнде Прагадан Братиславаже чорупкан.

Совет аалчылар-биле кады ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүннери, ЧКП ТК-ның секретарылары В. Билак, Й. Кемпный, ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң ССРЭ-де элчини Ч. Леветинский, ЧКП ТК-ның делегей политиказының кылдазының эргелекчизиниң оралакчызы М. Штефанак олар база чорупкан.

ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң күрүне туктары-биле шимээн Братислава аэродромунга эштер Л. И. Брежневти, Г. Гусакты, совет партия-чазак делегациязының кежигүннерин, оларның-биле кады келген чехословак албан кижилерни ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Словакияның Компартизының ТК-ның бирги секретары Й. Ленарт, ЧКП ТК-ның Президиуму кежигүнү, Словак Социалистиг Республиканың чазаанның даргазы П. Цолотка, республиканың өске-даа удурткучулары каап уткуп алган.

Социалистиг Словакияның найысылалының хөй санныг төлөлекчилери аалчыларга чылыг байыр чедиргеннер.

(СЭТА).

Архив — төөгүлүг тураскаал

1918 чылдың июнь 1-де «Архив херээн эде тургузарының болгаш төнчүдериниң дугайында» депретке В. И. Ленин «т салган болгаш ону Улус Комиссарларының Чөвүлели бадылаан.

Оон бээр 60 чыл эрткен.

Күрүнениң чаңгыс аай архив фондузунуң ужур-дузалыг, ооң ролюн ленинчи декретте тодаргайы-биле айыткан. Совет эрге-чагыргаңын чылдарында-ла күрүне архиви эртем-шинчилел ужур-дузалыг албан черн апарган. Ооң шыгжамырында революция мурнунун болгаш чаа тургустунган албан-организацияларның, үлетүр-бүдүрүлге, ооредилге черлериниң дугайында документилер кирип турар болгаш бо үениң дургузунда бистиң чуртувыста архив ажылы кескүү-биле сайзыраан.

1972 чылдың август 22-де Москвага болуп эрткен VII Бүгү-делегейниң архив конгрессинге 50 чуртталган 1300 төлээ киришкен. Аңаа Тыва АССР-дең бистиң төлөөвис киришкеш келген.

Архив хой-ле чылдарда, харын-даа чүс-чүс чылдарда чыглып, шыгжаттынып келген, кижилер, болуушкуннар дугайында төөгүлүг тураскаал болур. Ында делегейниң депшилгелиг төөгүзүнүң үнелеп четпес материалдары шыгжаттынган.

Эртем-техниктиг реаслюциянның сайзыраңы-биле амгы үеде архивтиң ужур-дузалы улам улгадып турар. Чүге дизе, эртем-техниканың, культураның моон соңгааргы хөгжүдезинге шыгжатда документилер экөөн эвес салдарны чедирер болгай. Совет архивтиң хөгжүдезинге, ленинчи декреттиң идеяларын пропаганда кылыр-биле сайзыраан.

Архив хой-ле чылдарда, харын-даа чүс-чүс чылдарда чыглып, шыгжаттынып келген, кижилер, болуушкуннар дугайында төөгүлүг тураскаал болур. Ында делегейниң депшилгелиг төөгүзүнүң үнелеп четпес материалдары шыгжаттынган.

Эртем-техниктиг реаслюциянның сайзыраңы-биле амгы үеде архивтиң ужур-дузалы улам улгадып турар. Чүге дизе, эртем-техниканың, культураның моон соңгааргы хөгжүдезинге шыгжатда документилер экөөн эвес салдарны чедирер болгай. Совет архивтиң хөгжүдезинге, ленинчи декреттиң идеяларын пропаганда кылыр-биле сайзыраан.

1930 чылда Тыва Арат Республиканың эртем комитеди тургустунган. ТАР-ның чазал эртем комитединиң чанында Күрүне архивин тургузарын доктаатkан. Тыва Арат Республиканың төөгүзүнүң, ооң ажыл-агый, культура тургузуушкунунун дугайында материалдарны доктаамал чыыры; эртем болгаш культураны чыдымышкын база ажылдагый органнарынга чамдык чүүлээ айтырыгларны өөренип көөрүнге дузалажыры, бүгүде албан-организация, ооредилге черлериниң документилерин шаанда Күрүне архивинге доктаамал дужаан тураның чедип алыры—бо дээрге ийи чаа тургустунган күрүне архивиниң кол сорулгазы болур. Чижээ, ТАР-ның Юстиция министерстөзүү 1952 чылда 1923—1929 чылдарның документалдыг материалдарын шыгжатже дужааган. Сайыттар Чөвүлелиниң, Бичин Хураалдың база кожуунналардан кээп турган чажыт бижиктерниң шыгжаарының дугайында доктаалдар үнгүлээп турган.

1943 чылдың март айда Сайыттар Чөвүлелиниң шиитпирлээ-биле Ооредилге комитединиң чанында эртем-төөгү архивин тургускан. 1943—1945 чылдарда ук архив эрги Тываның болгаш ТАР-ның дугайында 679 херектерни чыгган.

1945 чылдың май 7-де ССРЭның Улус комиссариадының Ишпики Херектериниң Төп архив эргелелиниң шиитпирээ-биле ажылчы чоннар депутаттарының Тыва Автономнуг область Совединиң күүсенчи комитединиң ТАО-нуң УКИХ эргелелиниң удурткулгазынга архив салбырын организастаарын шиитпирлээн.

Облкүрархив болгаш Архив кылдызын организастааны-биле архив ажылы ооңум темпбиле чоорту сайзырап олуртан. 1945 чылда облкүрархив облкүүскомнуң бажыңынга, чаңгыс бичин ороолге турган. Анаа 32 фонд, 3000 херектер бактаан турган. Тар ороол архив шыгжаар-даа, ажылдаардаа чер ол. 1945 чылда Ишпики херектер министерствозунга архив кылдыынның тургустунганы-биле эртем-төөгү архивин аңаа кадыпкан.

1946 чылда Красноярскиниң күрархивинге шыгжатга чыткан материалдарны база хүлээп алган. Ол-ла чылын районнарга күрархивтерни организастаан. А 1950 чылда фонд саны 60, шыгжагда материалдар 4147 четкен.

1952 чылда облкүрархивтен СЭКП обкомунуң партархиви ажыгланган, Партархивче областың партия болгаш комсомол организацияларының материалдарын, документилерин шилчиткен.

1962 чылда Күрүне архивин Тыва АССР-ниң Төп күрүне архиви кылдыр зде организастаттынган.

Амгы үеде Тыва АССР-ниң 13 районнарында күрархив ажылдап турар. Олар аразында социалистиг чарыштыг. Эки ажылдыларга Улуг-Хемниң, Бии-Хемниң райкүрархивтерин адаары артып эвес.

Тыва АССР-ниң күрархивинде солуң материалдар шыгжаттынып чыдар. Оларны болук аайы-биле көөр болза мындыг: 1759—1921 чылдарда Тывага амбын-поянның болгаш кожуунпар чагырыкчыларының дугайында; 1758—1930 чылдарда Тываның амыдыралын моол дылда бижээн материалдар-даа бар. Ол шыкаш Тывага баштайгы акпаның, сарыг шайның, далембаның... тывылганын сонуургап болур.

Бистиң Төп күрархивинисте шыгжаттынып чыдар документилериниң шиитп саны 29303 чедип турар.

Номчулга залын дамчыштыр ажыл-агыйлар удурткучулары, тускай эртемчилер, партия ажылдакчылары, экономистер, бүдүрүлгениң мурнакчылары сонуургаан материалдарын экелдирип ап, ялы-бүрү айтырыгларга солуң харыларны ап турарлар. Эртемденнер, чогаалчылар бөтларының ажылдарынга архив документилерин алыглап турар. От шыкаш архив документилеринге даянган бижиттинген ийи томнуг «Тываның төөгүзү», «Тывага партия организациязының төөгүзү» болгаш өске-даа номнар бижиттингеп.

Тыва АССР-ниң Төп архиви 1977 чылда чаа бажыңче көдиксп. Ол чорук республикага архив ажылын улам ыдай сайзырадырынга идигни берген.

Совет архивтиң 60 чылын демдеглеп тура, Төп болгаш партия архивиниң ажылдакчылары ленинчи Декреттиң юбилейин күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуп турарлар.

А. КОРНИЛОВА,
Б. ШИРИИН-ООЛ,
архив ажылдакчызы.

Г. ГУСАККА БОЛГАШ В. БИЛЯККА СОВЕТ ШАҢНАЛДАРНЫ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ТЫВЫСКАНЫ

ПРАГА. (СЭТА-ның тускай корр). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президумунуң Даргазы Л. И. Брежнев май 31-де, Прага Градазынга Совет Эвилелиниң бедик күрүне шаңналдарын ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусакка болгаш ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧКП ТК-ның секретары В. Билякка тывыскан.

Шаңналдарны тыпсырының байырлыг ёзулалынга ЧКП ТК-ның Президиум кежигүннери, кежигүннерге кандидаттар, ЧКП ТК-ның секретарлары болгаш секретариат кежигүннери, совет партия-чазак делегациязының кежигүннери турган.

Г. Гусакка Октябрь Революциязы орденин тыпсыр үеде Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Гусак!
Хүндулуг эштер!

Бистиң партия-чазак делегациявыстың аян-чоруу ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи эш Густав Гусакка Октябрь Революциязы орденин тыпсырыбиле холбашканы мээң сеткил ханышкынымны болдуруп тур. Бо совет шаңнал-биле ол ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында аны-дүңма пайыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге тайбыңны болгаш социализмни быжыглаарының херээнге кирген кайгамчык улуг үлүг-хуузу дээш база алдан харлаапы-биле холбаштыр шаңнаткан.

Испан залга чап-чаа чүве чугаалаан тургаш, социалистиг Чехословакияның кайгамчыктыг чедишкиннеринiң дугайын демдеглээн болгай мен; ол дээш совет кижилер—силерниң оңнуктериңер силерниңбиле кады чоргаарланып турар, эргим эштер. Бо чедишкиннер болза, ЧКП шын оруквиле чорун орар, ажылчы чонпар партияга бүзүреп, ооң планнарын болгаш эгелээшкиннерин деткип турар деп үүвени херечилеп турар болгай. Бо херекке эш Гусактың — чехословак коммунистерниң хүлээп көргени болгаш авторитеттиг удурткучузунга болдуның кирген улуг-хуузу ажык-хөрээнзис эки боон келген.

Октябрь Революциязы орден-биле шаңналаныга өөрүп четтиришкинни илергейлеп тура, Октябрьның бүгү улуг идеалдарын, бистиң ийиги ооредиливисти, бистиң эвилелиисти болгаш аны-дүңмалышкы чорувусту улам улуг шаңкыны-биле, улам улуг дурзулга-биле амыдыралга чайгылыш чок боттандырарывысты чугаалаксаан ийик мен. Силерниң бөгүн меңээ тывыскавыңар орден болза бо угланыышкынга интенсивтиг ажылдаар талазы-биле меңээ чаа хүлээлге боон турар. Силерге четтирдим.

ЧКП-ниң болгаш ЧССР-ниң залга турган удурткучулары, совет аалчылар Совет Эвилелиниң бедик шаңналы-биле шаңнаткаңы дээш эш Г. Гусакка изиг байыр чедиргеннер.

* * *

Ооң соонда Ленин орденин В. Билякка тыныскан.

Эш Васил Биляк ЧКП-ниң болгаш СЭКП-ниң, Чехословак Социалистиг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразында аны-дүңма пайыралды кады ажылдажылганы быжыглаарының херээнге улуг ачы-хавыпазы дээш база алдан харлаапы-биле холбаштыр шаңнаткан.

Орденни тыпсыр үеде Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Биляк!
Хүндулуг эштер!

ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, секретары эш Васил Билякка Ленин орденин тыпсыр база бир чаагай хүлээлге меңээ онаанты.

Силер, эш Биляк, бо шаңналды бодунарның амыдыралынар болгаш коммунист-демиселчиниң ажыл-чорудулгазы-биле чедип алган силер. Бистер шуптузус Силерни партияның болгаш хой-ниитиниң кескү ажылдакчызы, эш Гусактың шынчы сурукчузу кижи деп билир бис. Силерниң чаагай сагыш-сеткилдиг шынарыларны, коммунистиг бүзүрелдиг болгаш принципиалдыг чоруцарны бедин-биле үнелеп турар бис.

Бистиң аны-дүңма ийи партияларывыстың кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге, совет-чехословак пайыралды халыладырынга ЧКП Төп Комитединиң угланышкынын боттандырарынга эвээш эвес ажылды Силериниң киргенинерни онзадап демдеглексээн ийик мен.

База бир чүвени чугаалаары чугула деп бодай-дыр мен. Силериниң ажыл-чорудулгаңар коммунистериниң интернационалчы хүлээлгелерин хаңы болгаш тода билиринге, ниити сорулга дээш демиселге оларның сырый «аттыжышкынының херээнге кеззеде бараан боон келген болгаш үлегерчижек боон турар.

Эргим эштүүс, Силерге Ленин орденин тыпсыы тура, чаагай кадыкшылдыг. Силериниң харысалгалыг ажылынарга чаа-чаа чедишкиннерлиг болурунарны сагышсеткилимниң ханызындан күзеп тур мен.

Л. И. Брежнев чылганнар үргүлчүлелдиг адыш часкаатурда В. Билякка Ленин орденин тывыскан болгаш анаа чүректиң ханызындан байыр чедирген.

В. Биляк харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

Эш В. БИЛЯКТЫҢ чугаазы

Хүндулуг эш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы!

Хүндулуг эштер!

Мээң шыдаар шаам-биле кылыш чораан ажылымны үнелээни дээш Силерге улуубиле өөрүп четтирдим. Сактыш турарым бүгү бодаларны илергейлеттер ышкаш болганымга дыка-ла чөгенип тур мен.

Бо бедик шаңналды Силерден, Силериниң холуңарга алыр аас-кежиктиг кижи дир мен, Хүндулуг Леонид Ильич.

Мен бо улуг алдарны чүгле мээң ажылымны үнелээни дээш эвес, харын бодуңуп ак сеткилдиг күш-ажыды-биле социализмни тургузуп, бистиң партияларывыстың болгаш улустарывыстың аразында аны-дүңмалышкы чорукту болгаш пайыралды камнап база быжыглаар турар бүгү кижилерниң, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазын бедин-биле үнелеп көргени ол дээш хүлээп ап тур мен.

Амыдыралым дургузунда кайгамчыктыг оныа чүве кылбаан боор мен. Мен болза Советтер чуртунуң чааганы идеалдар дээш, хамаатыг болгаш Ада-чурт дайыннарының чылдарында миллион-миллион кижилериниң амы-тынын берип, демисежин турганы идеалдар дээш чурттан база ажылдап турар чүс-чүс мүң чехословак коммунистериниң бараазын мен. Дешилге, тайбың болгаш кижиниң аас-кежии дээш демиселче чүс-чүс миллион кижилерни бөгүн хей-аът кыырап турар ленинчи ышчулуктуң тиилелгези дээш демисежин келген болгаш демисежин турар кижилериниң бараазын мен.

Төрээн чуртумга, ажылчы чонпарга изиг ынакшыл мени Чехословакияның Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге чедирип келген. Бистиң Төрээн чуртувустуң аас-кежиктиг хөгжүдези болгаш ооң келир үезин чүгле Совет Эвилели-биле, ыяшыг эвилели-биле кеззеде хандыртынар деп чүвеге бүзүреп келген мен, ооң-биле кады Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязына, Советтер чуртунга ынак болгаш чоргаарланып турар мен.

Мээң Төрээн чуртум социализмниң оруу-биле Совет Эвилели-биле кады деңге базып орарынга, бистериниң социалистиг кады ажылдажылгага чуртталганың өг-бүленниң ышчулуктуң тиилелгези дээш демисежин келген болгаш демисежин турар кижилериниң бараазын мен.

Төрээн чуртумга, ажылчы чонпарга изиг ынакшыл мени Чехословакияның Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге чедирип келген. Бистиң Төрээн чуртувустуң аас-кежиктиг хөгжүдези болгаш ооң келир үезин чүгле Совет Эвилели-биле, ыяшыг эвилели-биле кеззеде хандыртынар деп чүвеге бүзүреп келген мен, ооң-биле кады Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязына, Советтер чуртунга ынак болгаш чоргаарланып турар мен.

Мээң Төрээн чуртум социализмниң оруу-биле Совет Эвилели-биле кады деңге базып орарынга, бистериниң социалистиг кады ажылдажылгага чуртталганың өг-бүленниң ышчулуктуң тиилелгези дээш демисежин келген болгаш демисежин турар кижилериниң бараазын мен.

ЧКП-ниң болгаш ЧССР-ниң залга олурукчуп турган удурткучулары, совет аалчылар совет бедик шаңналдар-биле шаңнатканы дээш эштер Г. Гусакка болгаш В. Билякка изиг байыр чедиргеннер.

Бойдус булуңу

ЧААГАЙЖЫТКАН

Сүт-Хөлдүң ыяш ажылагый участогунуң ажылдакчылары чыл саныңда-ла аныы-бүрү ыяштарны, витаминниг үнүштерни тарып өстүрүп турарлар. Ол чаагай ажыл-херекти боттандырарынга участок начальниги А. Ховалыг болгаш агропом Б. Комбу-Сүрүң оларның киирип турар үлүг улуг.

Ыяш-ажыл-агый участогунуң ажылдакчылары чыжыртанаңы боттарыныңдевиекээринге 13 гектар черге. Хорум-Датта 37 гектарга тарып олуртканнар. Оон аңтыда Хемчик арыынга дыка хөй дос ыяшты олуртканнар.

Тараан ыяштарны суггарары-биле үш звенону хаара туткан. Суггатчылардан И. Сарыглар, Б. Монгуш, У. Ондар олар эки ажылдан турарлар.

Сүт-Хөлдүң ыяш ажылагый участогунуң ажылыннары бүгө аңталганыла база хаара туттунган.

Б. ОНДАР.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык сууру чаагайкыдылга талазы-биле мурнуку чылдардан бээр районга дээре деп санадым, харын-даа мактадым, шаңнадым келген.

Бо чылын эрги-барлыкчылар база шудургу ажылдаанвар. Сууру чаагайжыдылгазынче хаара туттунган агитквартиралар коллективтери түс-түс бригаларга хуваатгынган турган.

Сууда спорт шөлдери эле дериттинген. Оларны долгандыр теректер, пөштер, дыттар, талдар болгаш аныы-бүрү кат-чимис аймаан олурткан.

Ынчангаш Эрги-Барлык сууда бо чылын иӊи муң беш чүс ажыг дөс ыяш аймаа олурткан. Оларны ажаап-карактаар, суггарары-биле тускай ажылчыннарны быжыглаан.

Сууру чаагайжыдылгазынга контора аппарадының ажылдакчылары, тудугуун, школаның, эмнелгениң, уруглар садының коллективтери эки киришкен.

А. ЕВРОП.

МӨӨГҮЛЕР

Липецк областың арыгларында чайның баштайгы мөөгүлери— үстелчек мөөгүлер болгаш халдың чоогунга өзер ак мөөгүлер мурнуда чыадардан бир ай эрте костүп келгилээн. «Оожум аңнаашкынга» ынактар хостуг үезинде хоорай даштынче үнүп, оон долу корзиналарлыг ээп кээп турарлар. Диңмирээшкинниг хөй чаъстар мөөгү сезонунуң ыдыг эрте эгелээринге дузалаан деп. специалистер санап турар.

Мөөгүлер костүп келгилээн... Ыдыг медээлер өске областардан база кээп турар апарган. Украинаның, Белоруссияның... чүрттакчылары мөөгү чыыр херекселдерни алгаш, арыларже кирип турар.

Мөөгүлер үнер черлеэнин хөйүнүң талазыбиле Совет Эвилелинге деңнежир черлер чок деп, арга-ларыг байлактарының кол белеткелчизи — Центросоюзка СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканнар. Хереглел кооперациязының ажылдакчылары бо сезонда 20 муң ажыг тонна мөөгүлерни белеткээрин саналдап турарлар. Ол бүгү байлакты Центросоюзтуң белеткел болгаш мөөгү хөңмдырар пунктулары хүлээп алыр база болбаазырадыы ажылдан кылыр. Оларның улуг-улуглары бир шак иштинде 300 килограмм чедир мөөгүлерни болбаазырадыы шылаар.

Чүрттүн шаандан тура «мөөгүлүг» областары— Владимир. Брянск. Калуга. Смоленск. Калинин областтардан сөөлгү үеде Свердлов. Курган. Пермь областар чыдыы калбайн турар.

Пионерлер болгаш школачылар арга-арыгның байлактарын чыырынга кооператорларның кол дузалакчылары болуп турарлар. Хереглел кооперациязы бүгү белеткээн кат-чимизиниң мөөгүлериниң чартык кезии чыгызын оларның дузазы-биле белеткеп турар. Бо чылын муңмуң ооллар. кыстар арга-арыг байлактарын чыырының талазы-биле Бүгү-эвилел конкурсуунга киржирлер. Ол конкурсту Центросоюзтуң баштаар черп болгаш ВЛКСМ Төп Комитедиң чарлаан.

М. ПАНЧЕНКО, СЭТА-ның корр.

СОНУУРГАДЫР, ӨӨРЕДИР

«Шын» солунның арыннаарында бот-тывынгыр композитор Д. Шактарның, Барыын-Хемчиктен Д. Одан-оолдуң болгаш Өвүрден М. Далай-оолдуң тыва национал хөгжүм херекселдерин сайзырадыр дугайында материалдарынга хамаарыштыр бодумнуң бодаларым бижикседим.

Пенсияже үнген, аңаа олуруп шыдаваан, бистиң бо Кара-Хөлде тыва национал хөгжүм херекселдериниң уттунуп бар чыдарынга сеткил аарып, бызаанчылар кылып эгелээн мен. Ук херекселди чамдык элээди уруглар таныывас, «бо чүү деп чүвел, кырган-ачай?» деп айтырардырлар. «Силерниң кырган-ачаларыңар, кырган-аваларынар ойнап чораан херекселдир» деп харыылаар мен.

Бежен ажыг бызаанчыны кылгаш, колдуунда-ла школачыларга үлеп берген мен. Дөрт хире игил чазаап, аңаа ойнаар хөөнүүр, ону сонуургаар кижи Кара-Хөлде чок боорга, ара сөксөл каан мен. Ол ышкаш демир-хомус, күлзуун-хомусту элээп каштыкылгаш, үлээп мен. Оларга ойнаар дугайында материалдарынга хамаарыштыр бодумнуң бодаларым бижикседим.

...Бетховенниң олүп чок «Эгмонтузу» чаңгыланган. Филармонияның залында кижи чык долу. Чырык өшседа, хөгжүм үнү диңмиттелбишаан...

Бүзээлээшкинниң дээрбээнде Ленинградтың амыдыралындан алган сеткилге дээп турар хенизг көргүзүүнү «Бүзээлээшкинниң» үшкү киноузундан көөр силер. Шостаковичниң сураглыг чедиги симфониязы бүзээлээшкин үезинде эң баштай күүсетингенин билбес кижи ховар боор. Шак ол төөгүлүг концертниң дугайында документалдыг кадрлар база кинода киргең.

Киноэпопеяның чаа фильмнерин «Ленинград метроному» база «Искра» операция» деп адаан. Кинода силерге билдингир анаргаан маадырлар капитан Звягинцев, хоочун питержи ажылчын Иван Максимович Королев, оон уруу Вера Королева, архитектор Валицкий, сураглыг ажылдакчылар, шериг начальниктери киргеп. Юрий Левитанның үнүн база дыңнаар силер. Документалдыг кадрлар, артистериниң тергиин оюну, улуг сценалар солун болуру чугаа чок. Кинода оон аңгыда бир көзүлбес ойнакчы-киржикчи — ленинград метроному болур. Бүзээлээшкинниң 900 хүнеринде хоорайның радиозу ажылдап турган. Медээлерни дыңнадым, Ленинградтың шүлүкчүлери, хөгжүмчүлер, культура ажылдакчылары, ажылчынпар радиога чугаалап турганнар. Чаңсар араазында метрономнуң медээ сокташкыны дыңналып кээр. Хөй-хөй ленинградчыларга бо медээ хоорайның дириг чүрээниң демдээ болу берген: хоорай дириг, чүрттап турар деп чүвел оон билдингир турган. «Ленфильм» киностудияга үндүрген үк кинода Юрий Соломин, Евгений Лебедев, Ирина Акулова, Владислав Стржельчик, Борис Горбачев, Михаил Ульянов дээш өске-даа сураглыг актёрлар ойнап турар.

«Келбишаан» деп делгем экранныг, өөнүг фильмниң сценарийин Артур Макаров бижээн. Бичии уруглуг аныяк башкы көдээ школага ажылдап келген. Ол аңаа чолаачы кижи-биле танышкан болгаш оларның араазында харылаалар дугайын кинода көргүскен. Башкы Мария Нестеровнаның розында Жанна Прохоренко ойнап турар.

«Салдыг ажаакчы» деп катырыынчыг фильмни М. Горький аттыг киностудияга үндүрген. Уруглар садына дүвеки ажаакчылар кирип алган, 17 хардыг Кеша Четвериовтуң дугайын ында тооржуп турар. Сагыш човаңгыр, эки кижилериң ачызында ук оол өзүлүг кижи болган. Кинода оон аңгыда бир көзүлбес ойнакчы-киржикчи — ленинград метроному болур. Бүзээлээшкинниң 900 хүнеринде хоорайның радиозу ажылдап турган. Медээлерни дыңнадым, Ленинградтың шүлүкчүлери, хөгжүмчүлер, культура ажылдакчылары, ажылчынпар радиога чугаалап турганнар. Чаңсар араазында метрономнуң медээ сокташкыны дыңналып кээр. Хөй-хөй ленинградчыларга бо медээ хоорайның дириг чүрээниң демдээ болу берген: хоорай дириг, чүрттап турар деп чүвел оон билдингир турган. «Ленфильм» киностудияга үндүрген үк кинода Юрий Соломин, Евгений Лебедев, Ирина Акулова, Владислав Стржельчик, Борис Горбачев, Михаил Ульянов дээш өске-даа сураглыг актёрлар ойнап турар.

«Келбишаан» деп делгем экранныг, өөнүг фильмниң сценарийин Артур Макаров бижээн. Бичии уруглуг аныяк башкы көдээ школага ажылдап келген. Ол аңаа чолаачы кижи-биле танышкан болгаш оларның араазында харылаалар дугайын кинода көргүскен. Башкы Мария Нестеровнаның розында Жанна Прохоренко ойнап турар.

«Салдыг ажаакчы» деп катырыынчыг фильмни М. Горький аттыг киностудияга үндүрген. Уруглар садына дүвеки ажаакчылар кирип алган, 17 хардыг Кеша Четвериовтуң дугайын ында тооржуп турар. Сагыш човаңгыр, эки кижилериң ачызында ук оол өзүлүг кижи болган. Кинода

Хөгжүмчү азы хөгжүм херексели кылыр мастер кижи сен бе? деп айтырар болза, хөгжүмчү-даа, хөгжүм херексели кылыр мастер-даа эвес мен деп харыылаар ийик мен. Ынчалза-даа ада-өгбелеривистиң сагыш-сеткилиниң өөрүшкүзүн, мүңгаралың илередип ойнап чорааны хөгжүм херекселдерин амгы салгал утпайн, оларны сайзырадып, аңаа ойнаар болза деп күзээр кижи-дир мен. Ам 65 хардыг мен. Феодалдыг Тываның берге амыдырал-чуртталгазын чүрттээн эртпи, бичиимден-ле тайга, таңды ажып, ачам эдерип аңнап-диңнеп чорааш алтай, хакас эш-өөрүң арга-каскаан чаңгыландыр ырлажып, каргыраалап, хөөмейлеп чорааны ам-даа кулаамда хевээр дыңналып чоруур. Агарчаа аныының. Чондан честеминиң каргыраа, хөөмейиин. Маңнай-оол. Кодан-оол, Докпак оларның ырлап чораан чараш ырлары кулаамда сиңгиргин калган, амгы үениң ырларын дыңнап сонуургаарына олар мецээ дуза болган. Ынчангаш тыва хөгжүм херекселдерин кылып, аңаа ойнап чоруурумнуң бир чылдагааны-даа ол.

Бызаанчының бажын 12—13 бичии кезек пар ыяштан кылып турар мен. Узун, будук чок дыт, шивиден кылгаш, тыва хээ-биле хээлеп, а бажын тас өшкү кежи-биле ыяш турар мен. Бызаанчы бажының диаметрин 45 см, кежилдир 13 см, а уунуң узунуң 70 сантиметрге доктаатхан мен.

Чамдык улус бызаанчының бажын демир-хуулучуктардан, хос теректен, шуугайдан-даа кылгылаан боор чорду. Мен бодаарымга, теректен, шуугайдан кылган бызаанчылар пар дыттан кылган бызаанчыга үнү четпес. А бызаанчының бажын демирден кылырга, оон үнү чыкыраш, хоюг эвес болур. Бистиң бурунгуларывыс амырга чазап кылырда пар кызыл дытты шилип алыр чорааннар. Ындыг амырганың эткири кыңгыраар чүве-ле болгай.

Мээң кылган бызаанчыларым элээп өткир боор чүве. Кара-Хөлде бызаанчы ышкаш хөгжүм херекселдерине ойнап өөренип чоруур болгаш ойнап билир оолдар, кыстар эвээш-даа бол, бары мени өөртүп турар. Ындыгларга Х. Калдар-оол, М. Лаа, Х. Хүлер-оол, М. Айлаң-оол дээш өскелер-даа, улуг улустан Х. Шилов, Х. Кара-оол, Х. Сазар-оол болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Пенсионер кижи эки турабиле мындыг херекселдерни кылырга-даа, ону сонуургаар ужуралуг организациялар херекке албаска чамдыкта хол салдына бээр. Мен бо херекселдерни чүгле бодумга ажыглаары-биле кылып турар эвес, харын бистиң аныяк салгал үк хөгжүм херекселдерни утпайн, аңаа эки ойнаар, ханыкпылыг боорун күзеп, сатпайн-даа, халаска кылып берип турар мен. Мээң кылган бызаанчыларымга дыңнаксанчыг аялгазыны Кара-Хөл школазының өөреникчилери Айлаң-оол Монгуш биле Анатолий Күжүгет олар бо кыжын школачылар фестивалынга ойнаан, түңнел концертке киргеннер. Ынчалзада-даа бо бичии хөгжүмчүлер Кара-Хөлге ыглажып келгеннер, чүге дизе түңнел концертке ойнаваннар, оларның бызаанчыларын концерт үнер мурнунда оорлап алган барган болгап.

Республиканың школалары, шаңгыя музыка школалары, • культура-чырыдыышын албан черлери тыва национал хөгжүм херекселдерин кыдырып алыр дээш мээң чагыг киирер болза, ону күзелдиим-биле халаска кылып берип, күүседир мен.

«Сала» ансамблинге бызаанчы ансамблин чүге тургузуп болбас деп. 6 улуг, бичевортумак бызаанчыларны үш үнге таарып тургаш кылырының артадары бар. Черле ынчаш бөдүүн, четей-даа дижик, ансдыызында хол-биле кылган тыва хөгжүм херекселдерин улам көвүдеп турган. школалаарга ажыглаар болза эки. Кедээвинде барып фабрикаларга кылдыртып эгелээр апаары чугаажок.

Совхозтарның Культура бажыңнарынга, школаларга тыва национал хөгжүм херекселдерине ойнаарынга күүседиглериниң белгүмнерин ажыдып, ук херекселдерге ойнап билир кижилерни хаара тудар болза, чүге-түңнелдиг болур дээрээнге бүзүрээр мен.

Бистиң Кара-Хөл суурда ыры-хөгжүмге ынак кижилерле хөй. Кадарчы Дамба Салчак, Марина Комбу олар Кызыл болгаш Новосибирск чедир ойнаваннар. «Ураң чүүл чонвуу болур» деп сөстериниң бадыткалы ол-дур.

Культура ажылдакчылары чон-биле ам-даа улам чоок харылзаалыг болуп, хөгжүм херекселдерин канчаар сайзырадып болурунуң дугайында көдээниң ажыл-ишчилери-биле чүге чугаалажып, сүмележип болбас деп? Кара-Хөл, Даштыг-Хөл баштарында чурттап, ажылдап чоруур кыргынер-биле ужуражып чугаалажыр болза, хөйүү-ле билип алырлар ийик.

К. БАЛГАН.

Бай-Тайга район.

ДАДЫГЫЫШКЫН МАРГЫЛДААЗЫ

Эрткен субботада Кызыл хоорайга шериг назыны четкен болгаш четпээн аныяктар-ның спартакиадазы эгелээн. Аңаа барык бүгү районнарның болгаш найысылаадың өөредилге черлеринең 10-10 кижи составтыг командалары киришкен.

10 шак. Келир үениң шериглери чыскаалың алгаш, Ада-чурттуң Улуг дайынынга амытының маадырзыы-биле берген дайынчыларга тураскаадлага кедген. Оларга изиг байырны чедирбишаан, шериг албан хүлээлгезин эки эрттирип, чаа-чаа чеднишкиннериг болдуруп БЛКСМ Тыва өбкомунуң бирги секретары Г. С-М. Иргит. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи С. Б. Хисамиденов олар күзээннер. Чылыг сөс дээш четтиргенин кередип, берген чагыгны күүседирип шериг назының В. Самойленко өөрүнүң мурнундан илереткеп.

В. И. Ленинге болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга амытының берген дайынчыларга тураскаалдарга келир үениң дайынчылары чечектер салганнар. Олар үрер хөгжүмге үдеткеш, Ленин кудумчуу-биле баймырлыг чыскаал-биле эрткен.

«Совет Тываның 5 чылы» стадион. Шериг назыны четкен болгаш четпээн аныяктар чыскаалын алгаш, маңаа келген. Спортчу маргылдааны эрттирер талазы-биле шериг комиссариадының төлээзи, офицер Н. Антонов:

— Деңнежиңер, томаанныг! —деп, команданы берген. Спартакиаданың киржикчилериниң чыскаалы согун дег дорт турупкан.

—Эрткен чылдагы спартакиадага чемпион болган автоорук техникумунуң командазының капитаны спортчу тукту өөдүрүүн!—деп, команда улаштыр чаңгыланган. Тук дээрже көдүрүп үнген. Хөгжүм үнү стадионну дола берген.

Спартакиада чүс метр хемчээлдиг черге чадаг чарыш маргылдаазы-биле эгелээн. Бар дугаарында Барыын-Хемчиктиң спортчулары стартка келген. Судья «Марш» деп команданы бергенде келир үениң дайынчылары чаңгыс кижи дег маңнажып үнүпкеп...

Суббота хүнүнде спартакиаданың киржикчилери 100 метр черге чаржырындан аңгыда черниң узунуң халыырынга, граната октаарынга маргылдаалары эрттиргеннер. Тиилекчи командалар удаадараа илерп турган.

Воскресеньеде спартакиада уламчылаан. Эстафета болган. Шаандек спортчулар бир муң метр черге база чарышкан. Ол кежээ маргылдаанның гинита түңнели үнген.

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга ол ужуражыгларны көрген «аарыкчылар»-даа, маргылдаанның чамдык киржикчилери-даа баштай хоорайвыс № 4 профтехучилищениң тиилекчи болурунга бүзүрээннер. Чүге дээрге спорттуң кайы-даа хевиринге ол үчилищениң сургуулдары тиилегенин чиигн-биле чедип ап турган. Кажан түңнел үнгенде тиилекчи деп автоорук техникумунуң командазын санаан. Чүге ындыг болганы?

Спартакиаданың пегедээнинде өөредилге черн үзы район спартакиадага он кижи составтыг командалыг болурун айыткан. Оларның бежи шериг назыны четпээннер, артканнары чеде берген ашыктардан тургуступар ужурлуг. А № 4 ХПТУ-нуң спортчуларында шериг назыны четпээн чаңгыс-даа кижи чок болган. Чаңгыс аай дүрүмге чагыртпаанындан ону тиилекчи деп санавазын судья коллегиязы шиитпирээн.

Ийиги болгаш үшкү черлерни Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарның командалары алганнар. Барыын-Хемчиктиң, Тандының, школа-интернаттың болгаш Мөңгүн-Тайганың командаларын эки белеткелдиг келген деп судьялар демделээн.

Ол бүгү-биле чергелештир мындыг спартакиада эртерин биилп тура-ла аныы-бүрү чылдагаанындан команда чоруттаан районнар база бар болганы хомудануңгыр болган. Оларга Өвүр, Эрзин, Чөөн-Хемчик районнар хамаарыжыр.

Д. ИРГИТ.

НАЙЫРАЛГА ТУРАСКААДЫП

Мөңгүн-Тайга районнуң төвү Мугур-Аксының Культура бажыңынга чоокта чаа солун кежээ эрткен. Ук кежээни совет-моол найыралдың чээрби чыл болганынга тураскааткан. «В. И. Ленин болгаш Д. Сухэ-Батор совет, моол улустарның найыралының үндезилекчилери» деп лекцияны СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизи Д. Хертек кылган. Кожа-хелбээ Моол Арат Республиканың бистиң улус Төрээн чуртувус ССРЭ-биле политиктиг болгаш экономиктиг харылзаларынга хамаарышкан айтырыглырынга хөлбашкан лекцияны чыылганнар сонуургап дыңнаапнар.

Культура бажыңының бир өрээлинге совет, моол чогаалчыларның номнарының делгелгезин база организастаан.

С. ХЕРТЕК.

Амыдыралдың оруунче

Тээли ортумак школазының үш он клазының өөреникчилерп доозарының күүзүне экзаменнерпи дужаан киргеннер. Он чыл дургузунда чедип алган билиглеринпи шылгалдазын тудуп, амыдыралче путёвканы алырзар.

Бо чылын школаның сеекн клазын база хөй кижи доозар. Олар база күүзүне экзаменнерпи дужаан эгелээйнер.

Доозукчуларның сөөлгү конга байырлалынга «Аян» деп уруглар садының белеткел бөлүүнүң бичии уруглары солун концертин көргүскеп.

Э. ЧАКЗАН.

Бай-Тайга район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МӨСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.50—Эртенги гимнастика.
11.10—Тбилиси хоорайның уругларның ураң чүүл коллективтериниң концерти.
11.40—«Сен эвес болза, кымыл?». Ураң-чечен фильм.
12.55—16.30—Чапсар.
16.30—Документалдыг фильмнер программазы: «Нептун Кара-Кумнарда», «Муң чаштанчылар», «Цирктиң уруглары».
17.28—«Шыдыраа школазы». «Ак терге».
17.50—«Москва болгаш москвачылар».

КЫЗЫЛДАН

18.20—«Мелиораторнуң хүнүнге уткуштур». Дамчыдыыга.
18.40—«Тываның недёлязы». Информастыг дынналыг.
19.00—«Салгалдан салгалче». Документалдыг фильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чараллар.

МӨСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—Футболга делегей чемпионазы. Полышаның болгаш ГФР-ниң шилиндек командаларының оюну. Аргентинадан дамчыдыыга.
21.15—«Чурттазлага ыры-биле». Аныяк күүседикчилериниң Бүгү-эвилел телевидение конкурузунуң түңнели.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.15—00.30— «Чурттазлага ыры-биле». Концертиң уланчызы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.20—«Делегейниң улустарының ураң чогаадылгазы».
18.50—«Мурнуу, чүкче эжик». деп фильм. Автору— В. С. Зорин.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Тамы кырында ийи чылда». Ураң-чечен фильм.
20.00—21.25—«Кежээки лирактиг ыры». Фильм-концерт.

Редакторнуң орлазакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кара хоорай» (2 сериялыг) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Салдыг ажаакчы» 10.05, 11.45, 13.25, 15.05, 16.45 шактарда. «Дедир харыызаа» 18.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультфильмнер чыындызы № 3, 10.00 шакта. «Хөл кырында аялга» 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мимино» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ылгалы чартык шак» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ИЮНЬНУҢ КИНОЭКРАНЫ

А. Чаковскийниң романын өзүгаар «Бүзээлээшкин» деп киноэпопеяның сөөлгү кезээ бо айда көрүкчүлерге бараалгадыр бис. Киноэпопеяның 1974 чылда үнген баштайгы ийи сериязы көрүкчүлерниң улуг сонуургалын чедип алган болгай.

...Бетховенниң олүп чок «Эгмонтузу» чаңгыланган. Филармонияның залында кижи чык долу. Чырык өшседа, хөгжүм үнү диңмиттелбишаан...

Бүзээлээшкинниң дээрбээнде Ленинградтың амыдыралындан алган сеткилге дээп турар хенизг көргүзүүнү «Бүзээлээшкинниң» үшкү киноузундан көөр силер. Шостаковичниң сураглыг чедиги симфониязы бүзээлээшкин үезинде эң баштай күүсетингенин билбес кижи ховар боор. Шак ол төөгүлүг концертниң дугайында документалдыг кадрлар база кинода киргең.

Киноэпопеяның чаа фильмнерин «Ленинград метроному» база «Искра» операция» деп адаан. Кинода силерге билдингир анаргаан маадырлар капитан Звягинцев, хоочун питержи ажылчын Иван Максимович Королев, оон уруу Вера Королева, архитектор Валицкий, сураглыг ажылдакчылар, шериг начальниктери киргеп. Юрий Левитанның үнүн база дыңнаар силер. Документалдыг кадрлар, артистериниң тергиин оюну, улуг сценалар солун болуру чугаа чок. Кинода оон аңгыда бир көзүлбес ойнакчы-киржикчи — ленинград метроному болур. Бүзээлээшкинниң 900 хүнеринде хоорайның радиозу ажылдап турган. Медээлерни дыңнадым, Ленинградтың шүлүкчүлери, хөгжүмчүлер, культура ажылдакчылары, ажылчынпар радиога чугаалап турганнар. Чаңсар араазында метрономнуң медээ сокташкыны дыңналып кээр. Хөй-хөй ленинградчыларга бо медээ хоорайның дириг чүрээниң демдээ болу берген: хоорай дириг, чүрттап турар деп чүвел оон билдингир турган. «Ленфильм» киностудияга үндүрген үк кинода Юрий Соломин, Евгений Лебедев, Ирина Акулова, Владислав Стржельчик, Борис Горбачев, Михаил Ульянов дээш өске-даа сураглыг актёрлар ойнап турар.

«Келбишаан» деп делгем экранныг, өөнүг фильмниң сценарийин Артур Макаров бижээн. Бичии уруглуг аныяк башкы көдээ школага ажылдап келген. Ол аңаа чолаачы кижи-биле танышкан болгаш оларның араазында харылаалар дугайын кинода көргүскен. Башкы Мария Нестеровнаның розында Жанна Прохоренко ойнап турар.

«Салдыг ажаакчы» деп катырыынчыг фильмни М. Горький аттыг киностудияга үндүрген. Уруглар садына дүвеки ажаакчылар кирип алган, 17 хардыг Кеша Четвериовтуң дугайын ында тооржуп турар. Сагыш човаңгыр, эки кижилериң ачызында ук оол өзүлүг кижи болган. Кинода

Л. КАБАКОВА.

СЕРИИН-ДАА, ИЗИГ БАЗА...

Июньның баштайгы он хонуунда кааннаар, чаашкын хөвартаар. Даглыг черлерге хар хөлумактыг чаъс чаар. Айның баштайгы он хонуунда агаарның температуразы дүне 2 градус сооктан 3 градус чылыыр, чамдык черлерге доңаттаар, дагларга агаар 8—10 градус соор.

Июньның ийиги он хонуунда адыр булуттаар, кезек чаъс чаар, диңмирээр, харын-даа доозунуг хат хадыыр. Агаар дүне 5—10, хүндүс 25—30 градус чылыыр.

Бо айның төнчүзүнде агаар элээн серидей бээр. Чамдык черлерге доңат болур. Агаарның температуразы сөөлгү он хонуктуң эгезинде 19—24, сөөлзүредир 10—15 градус чылыг апаар.

Июньда хат көшкак болур. Чамдык үелерде доозун көзүрлүр.

Н. ПАВЛОВА, технин-агрометереолог.

Июнь айны бистиң республикабыңар девискээринге шагның шилчилге айы деп адап турар. Ол шын. Частай чайже бойдус июньда шилчинир.

Бо айда агаар серйин болур. Ынчалза-даа республиканың малчыннарынга хөй кыргылдазынга таарымчалыг үе болур. Агаарның температуразы ортумаа-биле 10—15 градус чылыыр. Чаашкынның хемчээли 20—30 мм чедер. Норма ыдыг. Чамдыкта оон эвээш болур.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы

1978—1979 өөредилге чылында ХҮНДҮСКҮ, КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ салбырларынга дараазында факультеттерге студентилер (бирги курска) хүлээп алырын чардап тур:

Үлетнүр болгаш чурттазлага тудуу (1202).

Автомобиль болгаш автомобиль ажыл-агыйы (1609).

Дооскан ортумак эртеминг хамаатыларны институтка хүлээп алыр: **хүндүскү салбырга—35 хар чедир, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларынга**—шазы-харын хамаан чокка.

Билдириишкинниерни болгаш киреринниң экзаменнерни дараазында хуусаалларда киирер болгай дужаар:

Хүндүскү салбырга киреглерге—билдириишкинниерни июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр, киреринниң экзаменнерин август 1-ден 20-го чедир дужаар, кирер санаарының хуусаазы — август 21-ден 25-ке чедир;

Кежээки салбырга киреглер билдириишкинниерни июнь 20-ден август 31-ге чедир бээр, киреринниң экзаменнерин сентябрь 1-ден 10-га чедир дужаар, институтка кирер санаарының хуусаазы—сентябрь 11-ден 20-ге чедир;

Бот-өөредилге салбырынга киреглер билдириишкинниерни август 31-ге чедир баглыыр, киреринниң экзаменнери—сентябрь 1-ден 10-га чедир, кирер санаары—сентябрь 11-ден 20-ге чедир.

Институтка кирер кижилер киреринниң экзаменнерин физикага (аас-биле), математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение) дужаар.

Ортумак школаны алдын, мөңгүн медаль-биле доосканнар, ол ышкаш тускай ортумак өөредилге черин шылгарал-биле доосканнар дээди өөредилге черинниң көргенин өзүгаар киреринниң экзаменнерин бир эртемге дужаар. Ол эртемге киреринниң экзаменнин «коңчуг эки» демдек-биле дужаар болза өске эртемнерге экзамен дужаарындан хостаар, бир эвес «эки» болгаш «ортумак» демдектерни алыр болза дужаазы чогуур бүгү эртемнерге экзамен дужаар.

Институтка кирип турарларны конкурс ёзугаар шилип алыр. киреринниң экзаменнеринге алган демдектериниң нийти баллын болгаш ортумак эртемни алганының документизинде демдектериниң арифметиктиг ортумак баллын барымдаалаар.

Билдириишкинин институттуң ректорунга бижиир болгаш шилип алган факультедин айтыр, сөөлгү ажылдап турган черинден характеристика сумени кожар, ону бүдүүлгенин удуртукчузу, партком секретары азы профсоюлел организациязының даргазы бүзүреткен турар, а ортумак школа доосканнарга—директор, класстың удуртукчу башкызы, комсомол организациязының секретары бүзүредир, (Чепсектиг Күштериниң хүрээленинден халашканнарга шериг кезээниң командирининг характеристиказын кожары албан эвес). Билдириишкиниге бышкан билетиниң аттестадын(бодун), тускай ортумак өөредилге черлерин доосканнар—демдектерин ушта бижээн дипломну, берт чокка тыртырган 3×4 см хемчээлдиг 5 фото-чуруктү, күпи-ажыл дептерлерин ушта бижидилгеин. № 286 хевириниң эмчи шынзылгазын кожар, паспортун, шериг биледин боду экээр.

ДОКУМЕНТИЛЕР КОШКАН БИЛДИРИИШКИНИН: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4, КПИ-ниң Кызылда филиалынче, хүлээп алыр комиссиязыле чорудар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийна ажыдырал килдизининиң 2-37-13, пропаганда килдизининиң 2-31-75, культура килдизининиң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизининиң 2-21-47 үлетнүр килдизининиң 2-22-64, чагаа килдизининиң 2-41-27, информация база совет түргузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 157.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00805.